

Péter Esterházy

Sõnade imelisest elust

Ungari keelest tõlkinud Lauri Eesmaa

Hea raamat seega kõneleb, aga teeb seda keerukalt. Nüüd siis sellest kõnelebist ja seejärel sellest keerukaltist.

Kuigi vastab tõele, et Paabeli torn on meie pidev kaaslane, keeleline kaos meie igapäevane kogemus ning kirjanduse keel on kaotanud oma erirolli ja on nüüd kõigest üks paljude seast, mitte esimene ja kõike kokku võttev keel, vaid marginaalne dialekt, mida mõistab ja kõneleb üha vähem inimesi – see kõik on tõsi, aga kirjandus on ikkagi säilitanud midagi oma universaalsusest. Matemaatikas on kohe näha, kui suur asi see universaalsus on: pole ühtki pimeäärmuslikust islamistist matemaatikut, kes suudaks minna tülli sõgeusklikust katoliiklasest kolleegiga selles, et kaks korda kaks on neli. Küsimuses, kas see on neli. Äärmisel juhul võiks ta umbusklikult küsida, millisest arvustusüsteemist me räägime.

Kirjandus – jättes kõrvale keelelised probleemid, mida küll kõrvale jätta ei saa – on universaalne. Ühine arusaam näiteks proua Bovaryst ei ole küll samasuguses vormis kui kaks korda kahest, vaid teatavas mõttes on see vorm vastupidine, otsekui „teisest otsast“, selline, et romaaniga ei ole *võimalik* olla ühel arvamusel ja nõnda ei ole ka võimalik mitte olla ühel arvamusel. See on tõesti suur asi. Ja mida suurem on romaan, seda rohkem see paika peab. Ka mäega ei ole võimalik olla ühel arvamusel. Ja vastupidi: mida viletsam on romaan, seda rohkem on selles väiteid, millele noogutame nõusolevalt kaasa. Sellistel juhtudel astub lause kuidagi romaanist välja ning laguneb kooskõla, ja kui seda ei ole, tuleb meil hakata rääkima vormist ja sisust, hommikumantlist ja sõnumist.

Pole pääsu, peab nõustuma suure nõukogude mõtlejaga: „Kirjanikud, looge suurteoseid!“¹

¹ Ungaris löökjaljaks saanud lause, mille olevat eri andmetel öelnud kas Stalin, Beria või Ždanov.